

SEBŐK MELINDA

György Oszkár és Babits Mihály a századelőn¹

György Oszkár emlékére halálának 80. évfordulóján

György Oszkár (1882–1944), „ez a művelt, finom ízlésű székesfehérvári tanár volt az első, aki Baudelaire verseit egész kötetben adta ki nyelvünkön [...] Nagyhirű – csak szórva-nyosan megjelent fordításokból ismert francia mester szép, művészi erejű, becsületes verstemű munkái.”² A századelőn a pesti bölcsészkar magyar-francia szakára járó György Oszkár költészetelméleti nézeteit, világirodalmi-műfordítói élményeit személyesen és levélben is megvitatta pályatársaival, legközvetlenebb egyetemista barátjaival, Babits Mihállyal, Kosztolányi Dezsővel, Juhász Gyulával és Oláh Gáborral.

Annak ellenére, hogy György Oszkár 1901 és 1906 között a budapesti Magyar Királyi Tudomány-Egyetemen Babits Mihállyal, Kosztolányi Dezsővel, Juhász Gyulával és Oláh Gáborral együtt indult el a költővé válás útján, a Nyugat első nemzedékének lírikusaival egyszerre jelentek meg első szárnypróbálgatásai, később az irodalmi élet periferiájára került. Baudelaire–Verlaine fordítójaként, három megjelent verseskötet (*In memoriam*, *Titkok*, *A végtelen faszor*) ellenére életében sosem kapott igazi elismerést. 1920-tól Székesfehérváron lelt otthonra, az Ybl Miklós Reáliskola tanáraként is rengeteget írt és fordított. Számos íróval, költővel levelezésen keresztül tartotta a kapcsolatot. Kortársaihoz küldött írói-költői hagyatékokban fellelhető soraiból kirajzolódik művészi fejlődése, érdeklődési körének sokfélesége. Ezek a többnyire kiadatlan, kéziratos dokumentumok árnyalják pályaképét, újszerű információval szolgálnak poétikai-filozófiai tájékozottságáról, műfordítói gyakorlatáról, kulturális kapcsolatairól.

¹ A tanulmány a Kulturális és Innovációs Minisztérium ÚNKP-23-5-KRE-3 kód-számú Új Nemzeti Kiválóság Programjának a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs alapról finanszírozott szakmai támogatásával készült.

² *György Oszkár emléke*, Nagyvilág, 1959/5., 773.

A Fejér Megyei Levéltár György Oszkár-hagyaték legértékesebb dokumentumai között tarthatjuk számon a Babitsról szóló írásokat, kéziratokat, illetve azokat a Babitshoz írott György Oszkár-leveleket, amelyek az OSzK Kézirattárának Babits-hagyatékában találhatóak.

György Oszkár és Babits Mihály 1901-ben a budapesti egyetem magyar-francia szakára iratkoztak be. A két fiatal hallgató talán még az év őszén megismerkedhetett: a kis létszámú francia szakon vagy valamelyik szemináriumon. A francia irodalom iránti rajongás, a dekadens költészet közös érdeklődési köre volt a két kezdő poétának. A Négyesy-stílusgyakorlatok szabad légköre, pezsgő szellemi élete is lehetőséget adott a költőknek, hogy kibontakoztathassák tehetségüket. György Oszkár 1903-ban küldte el első levelét pályatársának: feltehetőleg 1903 nyara és 1940 júliusa között leveleztek. Kettejük levélváltásából csak György Oszkár levelei maradtak fenn. György költőbarátja értékes kézíratait agárdi nyaralójában őrizte, Babits levelei valószínűleg a második világháborúban veszttek el. A székesfehérvári költő 37 év alatt több mint ötven alkalommal írt Babitsnak. Már az 1900-as évek elejétől igen sok verset küldött évfolyamtársának elmarasztaló vagy dicsérő szavakra várva. A két költő rendkívül szoros munkakapcsolatban volt, kölcsönösen számítottak egymás kritikai megítélésére. A György Oszkár-hagyaték kéziratosa feljegyzéseiből tudható, hogy György több versét is bírálta Babitsnak a Négyesy-stílusgyakorlatokon. 1903 nyarán a vakációt versírással töltötték, költeményeket és fordításokat küldtek egymásnak. György Oszkár „színszegény”-nek vélte Babits néhány versét, s a következő sorokat írta neki Szekszárdra: *„amellett, hogy színszegény nagyon kizökkenti az embert a hangulatból”*. *„De ezek a versek már eredetiek, sokkal inkább, mint az a két hosszú vers, amit utoljára láttam, amiken csak az eredetiség után való kínos törekvés látszik. Különösen a frissességük kapott meg”*.³ Babits is különféle megjegyzéseket írt György egyetemi hallgató korában keletkezett verseihez. Az *Öregek* című alkotásról úgy vélte: *„kosztolányis, de jó”*, *Fogantatás* című költeményről, hogy *„a végén szép, de nem tökéletes”*. A század elején még nagyjából azonos szinten írtak verseket, s kölcsönösen kikérték egymás véleményét. 1903-ra barátságuk annyira elmélyült, hogy 1904 januárjában György Párizsba is magával hívta barátját. Babits azonban itthon maradt, magyar-latin szakon folytatta tanulmányait. György párizsi magányában depresszívebb lett,

³ GYÖRGY Oszkár – BABITS Mihálynak küldött levele 1903 nyarán. Lelőhelye: OSzK, Fond III/ 532 / 39.

munkakedve csökkent. Mikor újra hazatért egyetemi hallgatótársaihoz, továbbra is Baudelaire–Verlaine költészetéből kapott ihletést a versíráshoz. Baudelaire *Les Fleurs du Mal* kötetének teljes lefordítása és kötetben való megjelentetése György Oszkár ötlete volt, melyet először Kosztolányival és Babitscsal próbált megvitatni. Bizonyítékul szolgálnak az írói hagyatékban fennmaradt dokumentumok. György a következő levelet küldte Babitsnak 1906 februárjában:

„Kedves Barátom!

Bocsáss meg, ha tanári, vagy költői munkádban zavarlak ezzel a levéllel, de, ha nem akarsz, ne felelj rá. Azért írok, mert szeretném tudni: akarsz-e Kosztolányival és velem egy Baudelaire-fordítást kiadni.

Kosztolányi szívesen beleegyezne talán te is. Nem kellene egyéb, csakhogy mind a hárman még néhány verset fordítsunk a meglevőkhöz. De hogy haszontalan munkát ne végezzünk, írjuk meg egymásnak, mi van készen és melyiket vállaljuk. Én eddig 13 verset fordítottam.

Itt a címük: l'Albatros, Élévation, la Beauté, Parfum exotique, la Chevelure, De profundis clamavi, Harmonie du soir, le Revenant, la Cloche fêlée, Spleen (4-ik), le Convercle, Recueillement, Un fantome (IV.: Le portrait).

Karácsonyig lefordítanék még 10-12-őt.

Ha tetszik a dolog, írd meg, milyen fordításaid vannak, és mit akarsz még fordítani. Ha többen fordítottunk egyet: azt választjuk, amelyik a legjobb. Karácsonyra megjelenhetnék a könyv.

A te verseid ismerem, vannak köztük gyönyörűek.

Té talán már magadra találtál, én még keresem az utat.

Válaszod várva várja:

Barátod

György O.”⁴

⁴ GYÖRGY Oszkár levele – BABITS Mihálynak. Az eredeti levél lelőhelye: OSzK Fond III /532/29.

Babitsot komolyan foglalkoztatta a közös Baudelaire-fordítás terve. Mikor György sorait olvasta, a következő válaszlevelet kezdte el fogalmazni bajai gyakorlóévei alatt 1906. február 22-én:

„Kedves Barátom!

Kedves levelezőlapodat – melynek lakonikus rövidege megérdemelt szemrehányás az én levélírásbeli kriminális lustaságomra – a múlt héten megkaptam.

Kosztolányi irta tervedet Baudelaira-fordításra nézve; azonkívül olvastam a Magyar Szemlében tökéletesnek mondható Baudelaire-fordításaidat, melyeket részben már ismertem is. Ennyi impulzió szükséges nekem arra, hogy végre megragadjam azt az ólomsúlyu tollat és ismét nyélbe-üssek neked egy levelet.

Hogy először az üzleti ügygel végezzünk: ami a Baudelaire-fordítást illeti én mindenestre igen örülnék neki: Baudelaire most egyik legkedvesebb költőm: s ha van Magyarországon ember aki ezt a kényes és finom munkát megcsinálhatja: akkor te vagy az és Kosztolányi.

Más kérdés az én közreműködésem. Jól tudod, hogy én nehézkes verselő és kevésbé szabadkezü műfordító vagyok; bár újabb gyakorlatom tán valamivel ügyesebbé tett e téren, mint voltam.

Mindenestre átdolgozom és elküldöm kész Baudelaire-darabjaimat: néhány újabbal is megpróbálkozom: ha használhatjátok, használni fogjátok; ha egészségben nem megfelelők, esetleg egyes soraik, egyes szavaik segítik a végleges szövegezést: egyszerűen teljesen rendelkezésetekre bocsátom őket.

Műfordításoknál sohasem felesleges mennél többet átnézni és összehasonlítani – ”.⁵

Török Sophie kéziratos feljegyzéséből tudható, hogy Babits a levelet sosem küldte el pályatársának. Mivel György Oszkár Babits biztató szavait nem olvashatta, Kosztolányihoz fordult segítségért, aki

⁵ BABITS Mihály levélfogalmazványa – GYÖRGY Oszkárnak. Lelőhelye: OSzK Fond III/80. A félbehagyott levelet sosem küldte el. Babits fogalmazványát szöveg-hűen közöltem.

1906. március 8-án Babitsnak küldött levelében utalt György Oszkár tervére: „György irt: kérdezi, mit fordított le eddig Baudelaireből. Tudassa velem!”⁶

Tehát György Oszkárt fordítói terveiben inkább Kosztolányi támogatta. Elképzelése (vagyis a hármas fordítás: Babits, Kosztolányi és saját közreműködése) azonban nem valósulhatott meg. Ennek oka Babits tartózkodásában és kiadó hiányában keresendő. Babits – aki maga is fordított Baudelaire-verseket 1904 és 1906 között (*Áldás, A nap vége, A szerelem, A vámpír metamorfózisa, Az utazás, A sötétség, Az illat, A keret, Az arckép*; később 1907-ben a Szeged és vidékében megjelent a *Spleen* és az *Egy pogány imája*) – szintén az egyetemi évek alatt megismert Tóth Árpád, majd a későbbi barát Szabó Lőrinc támogatására számított. 1923-ban *A romlás virágai* címmel ők hárman jelentették meg a teljes Baudelaire-fordítást. György Oszkár fájdmát – aki közben fáradhatatlanul dolgozott francia műfordításain – csak némiképp enyhítette, hogy az előszóban az első fordítónak, vagyis neki ajánlották a kötetet.

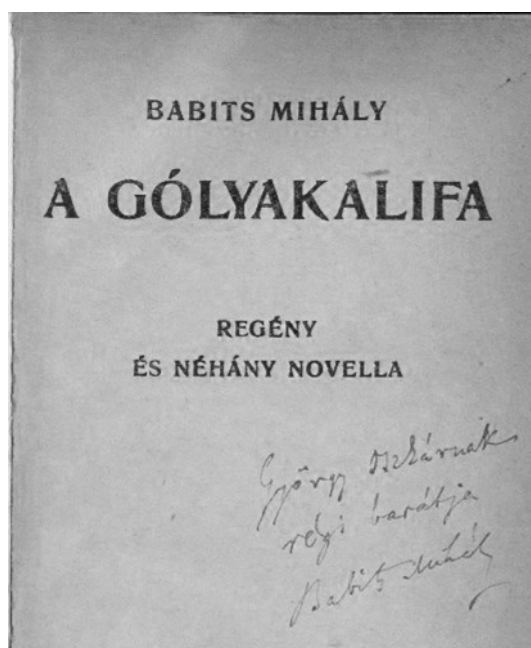
György Oszkár 1905-től 12 éven át csiszolhatta Baudelaire-versorait, míg 1917-ben elég jónak találta ahhoz, hogy – ha nem is a teljes kötetet – de a 150 versből 71-et, az összes költemény mintegy felét megjelenesse kötetben is. Kosztolányi a Nyugatban ismerte el érdemeit: „György Oszkár, ki *A rossz virágai* című kötetben Baudelaire összes verseinek majdnem felét adja, már tíz évvel ezelőtt, abban az időben is foglalkozott e kötet tervével, mikor Babits Mihállyal, Juhász Gyulával, Zalai Bélával együtt az egyetemen felolvasásokat rendeztünk. Azóta, mint a francia nyelv tanár[j]a, vidékre került, és csöndesen foglalkozott kedves munkájával. Sokszor évekig nem hallottam róla. Most kész könyve úgy hat rám, mint ifjúságunk közös álmának a beteljesülése.”⁷ György Oszkár műfordítói gyakorlatát nem csupán saját lírai darabjaiban, hanem később székesfehérvári tanárévei alatt az oktatásban is kamatoztatta. Baudelaire tolmácsaként a magyar irodalomnak múlhatatlan értékeket hagyott örökségül.

Műfordítások és költemények mellett novellákat, elbeszéléseket, irodalomtörténeti tanulmányokat, kritikákat is írt, valamint értekezéseket készített Székesfehérvár épületeiről (a Székesegyházról, a

⁶ KOSZTOLÁNYI Dezső – BABITS Mihálynak, Szabadka, 1906. március 8. Lelőhely: MTAK Ms 4621/45. (autográf). *Kosztolányi Dezső Összes Művei. Levelezése I. 1901 – 1907.* (szerk., BUDA Attila), Kalligram Kiadó, Pozsony, 2013, 471.

⁷ KOSZTOLÁNYI Dezső, *Baudelaire és Verhaeren*, Nyugat, 1917 /14.

Szent Anna kápolnáról, a Szemináriumi templomról, a Vármegye-házi templomról és a Prohászka emléktemplomról). Epikusként szinte teljesen ismeretlen maradt az olvasóközönség előtt, mivel néhány tanulmányán és novelláján kívül szinte minden prózai írása kéziratban maradt csupán. *Irodalmunk és irodalomtörténetünk* címen megírta a magyar irodalom történetét a *Gesta Hungarorum*tól egészen saját koráig. Tanulmányt szentelt Berzsenyinek, Petőfinek és Arany Jánosnak, a kortársai közül Babits Mihálynak. Kritikáinak megjelentetésében is Babitstól várt segítséget, aki küldött tiszteletpéldányt megjelent műveiből pályatársának. György Oszkár *Levelek Iris koszorújából*, *Herceg, hátha megjön a tél is!*, *Recitativ*, *Nyugtalanság völgye*, *Sziget és tenger* című Babits-verseskötetek, *A gólyakalifa* és a *Kártyavár* című regények dedikált példányát legértékesebb könyvei között őrizte.⁸

*Babits Mihály
György Oszkárnak
dedikált kötete
a Szent István Király
Múzeum tulajdonában*

Mivel Babitsnak szinte az összes kötetét jól ismerte, 1925-ben megírta *Babits, a költő* című tanulmányát, amelyet a Nyugat pályázata-ra adott be. A Nyugat 1925-ben tanulmány- és novellapályázatot hirdetett valamely 1900 és 1925 között megjelent iro-

dalmi műről vagy ez időszakban alkotó magyar íróról. György Oszkár ambicionálta, hogy Babitsról az első összefoglalást ő írja. A bizottság tagjai: Osvát Ernő, Fenyő Miksa és Schöpflin Aladár György Babits-tanulmányát a kritikai érzéket mutató munkák közé sorolták, de mivel mégsem tartották a legjobbnak, így nem jelenhetett meg a Nyugatban.⁹

⁸ A művek dedikált példányaait a székesfehérvári Szent István Király Múzeum őrzi.

⁹ A pályázatot Kardos László Karinthy-tanulmánya és Komlós Aladár Ady-írása nyerte.

„Ma kortársai közül egyedül áll a magyar lyra csúcán” – György Oszkár ezekkel a szavakkal jelölte ki Babits helyét a klasszikus modernség áramában 1925-ben írott *Babits, a költő* című kéziratos tanulmányában.¹⁰ Írásában Babitsot Ady mellé állítja, érzékeltetve kettenük különbségét: „Ady a szenvedély, a vér, az élet; - Babits a gondolat, tudás, művészet. Az ősz-zsenivel szemben ott áll a poeta doctus” – majd megjegyzi – „Babitscsal egyidőben jelentkeztek, hogy csak a legkiválóbbakat említsem Kosztolányi és Juhász Gyula, bár egyik sem oly készen, mint Babits, [...] aki ma kortársai közül egyedül áll a magyar líra csúcán.”¹¹ György Oszkár tanulmányáról értesíti költőtársát, s a következő sorokat küldi 1926. március 6-án:

„Kedves Barátom!

Székesfehérvár, 1926. március 6.

Több dologban írok levelet. Talán sejtet, ha ugyan olvastad, hogy a Babits a költő c. [...] Nyugatbeli pályaművet én írtam. Szeretném, ha ezt egyelőre más nem tudná rajtad kívül. A tanulmány jó kritikát kapott, de sajnós, még csak nem is közölték. [...] Én igen kérek, ha lehet, szerezd vissza nekem a Nyugattól. [...] Az volt az ambícióm, hogy az első könyvnek én írjam rólad; pályaművem is csak ennek a leendő könyvnek egy részlete volt.”¹²

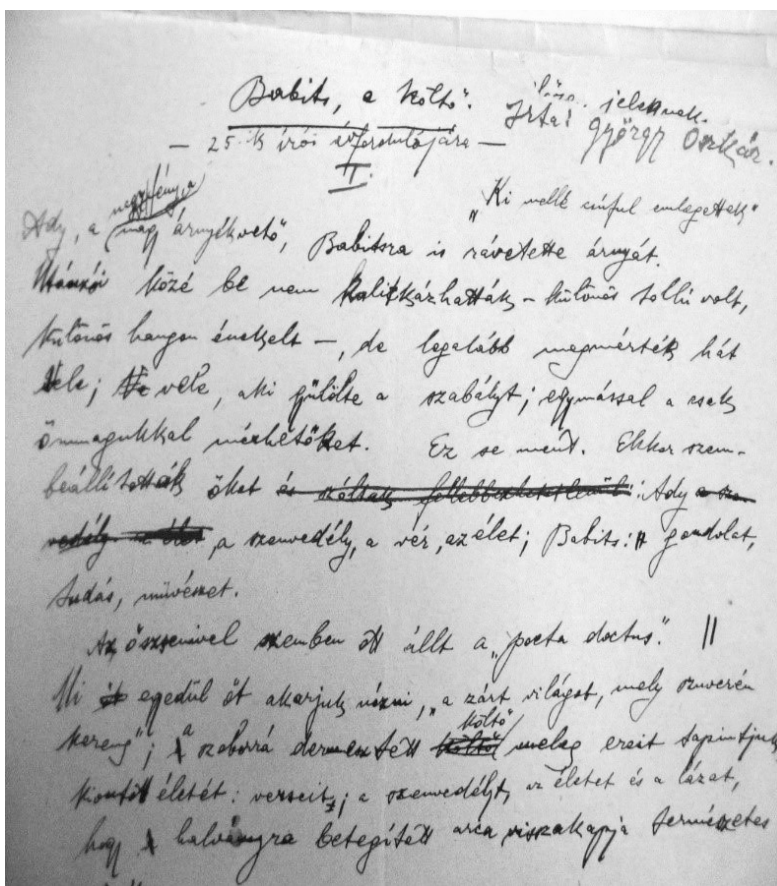
A György-hagyatékban fellelhető tintaírású tanulmány a *Sziget és tenger* kötetig, vagyis 1925-ig részletesen mutatja be Babits költészetét. A 16 fejezetből álló tanulmány mindegyik részéhez Babits-versekből választ mottót. Az első fejezethez Babits *Ady Endréhez* írott verséből idéz, majd Ady és Babits költői alkatának jellegzetességeit tárgyalja:

¹⁰ Babits lírai életművét részletesen tárgyaló tanulmánya életében sosem kerül nyilvánosság elé. A tanulmány – amelyet *In memoriam György Oszkár* kötetben rendeztem sajtó alá – 2016 júniusáig a Fejér Megyei Levéltár kéziratos hagyatékában lappangott. A György Oszkár-hagyatékban a tanulmánynak két változata is fellelhető: kéz- és gépirat. A géppel írott több helyen hibás, hiányos, elütéseket tartalmaz és nem megfelelően központosított. A tintaírású kézirat is több helyen javított, áthúzott részeket, néhol alig olvasható vagy nehezen érthető mondatokat is tartalmaz. A sajtó alá rendezett dokumentumban a szerző javításait is próbáltam figyelme venni. Vö., SEBŐK Melinda, *In memoriam György Oszkár*, Vörösmarty Társaság, Székesfehérvár, 2016, 137 – 162.

¹¹ GYÖRGY Oszkár, *Babits, a költő*. Fejér Megyei Levéltár György Oszkár-hagyaték.

¹² GYÖRGY Oszkár – BABITS Mihálynak. A kézzel, tintával írott levél lelőhelye: OSZK Fond III/532/30.

a szenvedélyes zseni és a tudós filozófus költői-emberi habitusának különbségeit találóan érzékelteti. György szinte az összes addig megjelent Babits-verset olvasta, jó érzékkel mutatott rá pályatársa világirodalmi érdeklődésére, a versek ihlette művészeti hatásokra. György Oszkár az 1920-as években a Nyugat pályázatára beküldött tanulmányában Babits költészetének 1925-ig tartó szakaszát rendkívül részletesen elemezte. Ismerte a Babits-versek világirodalmi inspirációit, részletesen vizsgálta az amerikai líra (többek között E. A. Poe) Babits költészetére tett jótékony hatását. Babits és György Oszkár párbeszéde – a levelek sorai között fellelhető kiadatlan költeményeken kívül – három irodalomtudományi szempontból is lényeges információra hívja fel a figyelmet: a századelőn keletkezett Baudelaire-fordításokra, György Oszkár szándékára, hogy megjelenhessen a Nyugatban és a kéziratos hagyatékban talált *Babits, a költő* című tanulmányra.

Babits, a költő című tanulmány kéziratának első oldala
Fejér Megyei Levéltár György Oszkár-hagyaték

György Oszkár tehetsége kibontakozását gátolta vidéki tanári tevékenysége, mégis Székesfehérvárott írta legtöbb művét. Minden szabad percét a munkának szentelte: pontos óravázlatokat írt, névsort készített az osztályába járó diákokról és eredményeikről; verseket, irodalomtörténeti kritikákat, novellákat, drámákat írt; műfordításokkal kísérletezett. Állandóan foglalkoztatta a francia líra: Baudelaire, Verlaine, Leconte de Lisle, Sully Prudhomme, Edmund Fleg, André Spire, Duhamel és Claudel. 1926-ban nem csupán Verlaine-műfordításkötete jelent meg *Jóság* címmel, hanem a *Titkok* önálló verseskönyve is. Levelezésein keresztül tartotta a kapcsolatot Budapest pezsgő irodalmi életével, de hiába próbált a Nyugat első nemzedékével induló íróbarátaihoz – Babitshoz, Kosztolányihoz, Juhász Gyulához, Tóth Árpádhoz – csatlakozni, műveiért soha nem kapta meg az igazi elismerést. Az 1930-as években kortársaihoz képest megkésve, egy fiatalabb nemzedékkel együtt jelenhetett meg a Nyugatban.

Az 1930-as években kapott inkább szerepet az irodalmi közéletben is. Székesfehérváron egy fiatal irodalomszervező csoport Szarka Géza elnökletével 1932-ben megalapította a Vörösmarty Irodalmi és Művészeti Társaságot. Az alakuló ülésen a Magyar Király Szálló emeleti termében György Oszkárt a Társaság alelnökévé választották. A Vörösmarty Társaság irodalmi estjein nem csupán saját verseit, fordításait ismertethette a hallgatósággal, hanem olyan kiváló írókat-költőket hívhatott meg a városba, mint Babits Mihály¹³, Kosztolányi Dezső, Áprily Lajos, Erdélyi József, Szabó Lőrinc. A Vörösmarty Társaság 1938-ban indította útjára irodalmi-művészeti havilapját *Vár* címmel. A folyóiratnak – mely alig több mint egy évet élt meg – György Oszkár a szerkesztője lett. A Vörösmarty Társaság alelnökeként és a *Vár* szerkesztőjeként támogatta a fiatal tehetségeket. Mire az 1930-as években a Babits által szerkesztett *Nyugat*ban is megjelentek versei, kritikái és a vidéki *Vár* is teret engedett költői-írói kibontakozásának, addigra a történelmi viszonyokból fakadó fenyegetettség árnyékolta be pályáját. A *Vár* című folyóirat harmadik számából nevét – származása miatt – letiltották a szerkesztők sorából, majd 1939-ben a lap is megszűnt. 1940-ben tanári pályafutása véget ért: kényszernyugdíjazták. A szabadidejét agárdi nyaralójában¹⁴ az alkotásnak szentelte.

¹³ Vörösmarty születésének 135. évfordulóján György Oszkár és Szarka Géza meghívására Babits Mihály *A mai Vörösmarty* címmel tartott előadást Székesfehérváron 1935. november 30-án.

¹⁴ 1936 júliusában a Nádasyaktól telket vettek Agárdon.

Élete utolsó éveiben rengeteget írt és fordított. Továbbra is fáradhatatlanul dolgozott (kéziratban maradt) műfordításain, versein. Több mint száz versből álló francia műfordításokat tartalmazó antológia kiadását és egy újabb verseskötet megjelentetését tervezte. Egy-egy ihlet pillanatában született versét folyton javítgatta, többször átírta. Egyik kéziratban maradt, befejezetlen műremeke a sűrített metaforákat tartalmazó, metafizikai távlatokat nyitó, létösszegző *Rettenet* című költemény:

„Munkám letéve;
Lelkem, te már az éji révbe
Epedve lépj.
Ablakon át kitárt
Csillagozó határt
Terít az éj.
Tömör-sötét az éjszaka.
De fény-sziget
Szobám szem-ablaka.
– Ott lenn a föld szaga,
Ott lenn a mélybe fült titok:
A hallgató liget.

S míg állok itt a pőre fényben,
Az éjszakának állva háttal:
Valaki néz az éjszakából,
Valaki lett a kert,
S ahogy nézett a fényen által:
Rettenetbe vert. ...”¹⁵

Legtöbb verse megmaradt a klasszikus modernség stíluseszményének vonzáskörében. Mire elsajátította az expresszionista-szürrealista áramlatokat (Claudel, Larbaud, Mauriac is hatott költészetére), és a Nyugat is befogadta, a szörnyű háború embertelen pusztítása megakadályozta, hogy töredékekben maradt életműve kiteljesedjék. 1944 nyarán Auschwitz-Birkenau fogságába, majd onnan a kauferingi táborba deportálták. Élete teljében, újabb költészeti tervekkel és vágyakkal érte a halál.

¹⁵ GYÖRGY Oszkár *Rettenet* című versének kézírata. Lelőhelye: Fejér Megyei Levéltár György Oszkár-hagyatéka. A kéziratot hagyatékból *Nyitott ablak* címen is olvasható ugyanaz a versszöveg. Mindkét változat befejezetlen, töredékes.